

Umsögn um þingmál: Þingskjal 273 — 244. mál. Tillaga til þingsályktunar um breytingu á þingsályktun um áætlun um vernd og orkunýtingu landsvæða, nr. 13/141 .

frá

Svanborgu R. Jónsdóttur og Valdimari Jóhannssyni
Kt 0702534459 og 2003513399
Stóra-Núpi 1,
Gnúpverjahreppi,
801 Selfoss

Stóra-Núpi 2.nóvember 2014

Hvammsvirkjun í Þjórsá – athugasemdir við tillögu að breytingu á Rammaáætlun að færa Hvammsvirkjun úr biðflokki í nýtingarflokk

Hvenær ætlar þessi þjóð að hætta að hugsa ósjálfbært um náttúruna og fara frekar að hugsa fram í tímann af ábyrgð?

Við mælum eindregið á móti því að Hvammsvirkjun sé flutt úr biðflokki í nýtingarflokk – það svæði og sá hluti Þjórsár ætti frekar að flytja í verndarflokk.

Við mótmælum líka þeim hentugleikavinnubrögðum sem felast í því að rífa upp þetta mál sem var búið að fara gegnum faglegt mat og náð ákveðinni lendingu í Rammaáætlun.

Sá möguleiki sem nefndur er Hvammsvirkjun myndi valda óafturkræfum skaða á náttúru, landslagi og umhverfi. Rannsóknir á samfélagsþáttum hafa ekki verið gerðar þrátt fyrir ítrekaðar ábendingar um þörfina á þeim - en líkur benda til að Hvammsvirkjun muni hafa eyðileggjandi áhrif á samfélagið í Skeiða- og Gnúpverjahreppi. Áform um Hvammsvirkjun hafa valdið deilum og ágreiningi hjá íbúum í hreppnum, milli fólks sem er annt um verndun náttúrunnar við Þjórsá og þeirra sem sjá náttúruna sem leið til að sækja gróða sem ekki tekur tillit framtíðar. Einnig er nokkur hópur í sveitinni sem ekki vill taka afstöðu í þessu máli en verður tilneyddur ef af þessum

áformum verður og þannig verður gjáin milli fólks hér í sveit dýpri.

Landslag, landsskemmdir og röskun lífríkis

Það er ekk nægjanlega að kallandi þörf sem réttlætir að 175 hektarar af grónu landi sé sökkt undir lón með Hvammsvirkjun, 6 hektarar af votlendi og 8 hektarar af landi vegna frárennisskurðar. Gróið land færi einnig undir önnur mannvirki sem fylgja virkjuninni, s.s. vegi og haugstæði. Við þetta skerðist landbúnaðarland, bæði tún og beitulönd. Í fyrirhuguðu uppðælingarsvæði mun gróður eyðileggjast og eru það samtals 84 hektarar lands sem er 95% gróið nú (Kristbjörn Egilsson ofl., 2002). Þetta er framtíðarsýn sem við sem teljum náttúruna verðmætari óskerta en horfna, ekki fýsilega og sannarlega ekki í anda sjálfbærni.

Landslagi og náttúru við ána yrði umturnað allt frá Gaukshöfða í Þjórsárdal niður fyrir Ölmóðsey í Þjórsá, sem eru rúmir 9 km. Grónar eyjar yrðu kaffærðar og Minna-Núpshólmi myndi standa nánast á þurru í farvegi árinna. Engar rannsóknir voru gerðar á lífríki þessara eyja í mati á umhverfisáhrifum á sínum tíma en nú liggur fyrir rannsókn á Minna-Núpshólma (Viðey) í Þjórsá. Ljóst er að Hvammsvirkjun hefur í för með sér að árfarvegurinn færi á löngum kafla undir lón en fyrir neðan lónið verður vatnsrennilið mjög lítið, kvíslar og hliðarár yrðu stíflaðar og breytingar gerðar á farveginum.

Lífríki Þjórsár er einstakt að fjölbreytni og frekari virkjanir stefna því í voða. Virkjanir og stíflur raska vatnafari, búsvæði og göngum laxfiska og eru afdrifarík fyrir fiskgegngd í ám, ekki síst í ám með sjógöngustofna. Önnur áhrif af uppistöðulónum á lífríki í og umhverfis ár eru þekkt og þarf ekki að bíða eftir afleiðingum slíkra aðgerða til að taka upplýstar ákvarðanir þar sem afleiðingar eru þekktar (Brönmark og Hansson, 2005). Slíkar breytingar magnast eftir því sem lónum fjölgar og eru bæði beinar og óbeinar m.a.: minni framburður til sjávar, breyting á seltu við ósa, breytingar á gæðum vatnsins, breytingar á hitastigi vatnsfallsins, breytingar á búsvæðum og

fjöldi lindýra, fiska, fugal og annarra lífvera – almennt breytingar á lífríki (Giller og Malmqvist, 2000). Við hljótum að vilja lágmarka slíkar vistkerfisbreytingar sem eru réttlættar með skammtímagróða af nýtingu náttúrunnar og kjósa fremur nýtingu sem felst í að horfa, hlusta og upplifa sem er raunverulega sjálfbær en uppistöðulón til að framleiða rafmagn er óafturkræf eyðilegging.

200 pör mófulga myndu missa varplönd sín vegna Hagalóns og skurða. Gæsavarp í Hagaey mynsi skerðast verulega (Kristbjörn Egilsson ofl., 2002). Alls verpa 43 tegundir fugla á svæðinu sem verða fyrir áhrifum af Hvammsvirkjun.

Mynd 1 Fuglalíf við Þjorsárbakka á svæðinu sem Hvammsvirkjun myndi sökkva (Mynd ASV)

Ungt fólk krefst þess af okkur sem eldri erum að við hugsum um þeirra hagsmuni og afkomenda þeirra að við hugsum af ábyrgð um framtíðina, að við hugsum á sjálfbæran hátt. Ungu fólk þetta hefur kallað eftir að ráðamenn tileinki sér ábyrgt og sjálfbært verðmætamat og í því sambandi vijum við enn minna á *Þjórhátíð* sem haldin var af ungu fólkum sumarið 2012. Allur undirbúningur hátíðarinnar var unninn í sjálfbærni og efni og að höld lánuð af heimafólki og öðrum velunnurum hátíðarinnar. Þar var haldin útihátíð á sumarkvöldi þar sem fjöldi þekktra tónlistarmanna og upprennandi tónlistarfólks lagði fram sína vinnu án þess að fá greitt fyrir og flutt voru ávörp þar sem kallað var eftir skynsömum og náttúruvænum ákvörðunum og eyðileggingu náttúrunnar við þjórsá var mótmælt. Útisamkomunni var valinn táknrænn staður með yfirsýn yfir það svæði sem Landsvirkjun vill sökkva í kaf með Hvammsvirkjun (sá Mynd 2). Ráðamenn mega ekki hundsávilja og hugsjónir unga fólksins þó þeir hafi of mikla tilheingingu til skammsýni og að grípa til ráða sem eru ósjálfbær.

Mynd 2 Þjórshátíð - ungt fólk kom saman við Þjórsá 2012 til að mótmæla fyrirhugaðri fórn Þjórsár. Á miðri mynd sést svæðið sem Hvammsvirkjun myndi sökkva á kaf. (Ljó.sm. ASV)

Þjórsá eins og hún er virkar sem örugg sauðfjárveikivarnargirðing á milli Árnes- og Rangárvallasýslu. Sauðfjárjúkdómar eru enn raunveruleg ógn við rekstur og afkomu sauðfjárþúa og skiptir máli hver hlekkur sem veiktur er í þeirri lífkeðju. Með tilkomu Hvammsvirkjunar yrði þessi náttúrulega sauðfjárveikivörn ónýtt og yrði því að girða með árbökkum beggja vegna árinna. Slík girðing myndi spilla útliti landsins og skemma gönguleiðir með ánni og er auk þess aldrei algerlega held.

Mynd 3 Minna-Núpshólmi í Þjórsá, merkilegur fræbanki og friðuð eyja sem missir náttúrulega vernd ef Hvammsvirkjun verður að veruleika (Mynd ASV)

Rannsókn á Minna-Núpshólma (Viðey) í Þjórsá sýndi að eyjan býr yfir merkilegum gróðri sem er sjaldgæfur á landsvísu og á Suðurlandi og er fræbanki fyrir upprunalegar gróðurtegundir (Anna Sigríður Valdimarsdóttir og Sigurður Magnússon, 2013). Uppistöðulón við Haga og virkjun myndi fjarlægja náttúrulega vernd eyjunnar sem nú hefur verið friðuð og engar girðingar gætu veitt samskonar vernd og áin gerir nú. Erfitt er að girða í stórgrýttum árbotninum auk þess sem girðingar yrðu sannarlega ekki til að auka fegurð í landslaginu.

Ekkert liggur fyrir um kælandi áhrif jökullóna í byggð. Kæling af stórum lónum er lífeðlisleg staðreynd (Giller og Malmqvist, 2000; Brönmark og Hansson, 2005) og ekki er vitað í hve miklum mæli hún myndi hafa áhrif á umhverfi lónsins sem myndi fylgja Hvammsvirkjun. Virkjanir, lón og önnur mannvirki sem eru áætluð með þessum virkjunum yrðu öll á Hvammsvirkjun er staðsett á þekktu sprungubelti á Suðurlandi. Flekaskil liggja um Suðurlandsundirlendið og liggja sprungurnar þvert yfir flekaskilin.

Sprungubeltinu fylgja jarðskjálftar og sprungusvæðið liggur undir lóninu sem hlýtur að þýða áhætta sem telur á móti fýsileika framkvæmda við stórt lón á þessum stað. Að minnsta kosti teljum við sem búum þar það skipta miklu máli – í guðsbænum ekki alltaf að valta yfir þá sem búa nærri svæðum sem á að sökkva og skemma, hlustið á okkur.

Á löngum kafla verður Þjorsá veitt úr farvegi sínum og eftir mun verða grátt og lífvana svæði. Meðalrennsli í farveginum minnkar verulega. Við það skapast fokhætta úr þurrum farvegi með svifryksmengun og rofhættu á gróðursvæðum í kring. Við búum beint á móti þeim kafla árinna sem verður þurr eða vatnslítill. Mótvægisáðgerðir munu ekki skila þeim árangri sem bætir fyrir þann skaða sem mun verða af virkjuninni. Áhættunni á ekki að koma yfir á lífríkið við Þjorsá eða á íbúa sem búa við ána.

Mynd 4 Yfirsýn yfir Þjorsá – Hvammslón myndi sökkva öllum eyjunum á miðri mynd og mynda lónstæði hátt upp í brekkurnar sem yrði mótað með háum manngerðum bökkum með bröttum köntum meðfram kuldalegu lóni (Mynd ASV)

Hvammsvirkjun stefnir náttúrufegurð í voða og rýfur þá friðsæld sem ríkir við ána. Framkvæmdirnar sem henni myndu fylgja myndi þrengja að landbúnaðarlandi, með lónum, vegum og öðrum aðgerðum sem tillheyra. Land til matvælaframleiðslu verður stöðugt dýrmætara í heiminum með

fyrirsjáanlegri fjölgun mannkyns.

*Persónuleg tengsl við náttúru – íbúar í næsta nágrenni fyrirhugaðrar
Hvammsvirkjunar*

Ég hef áður bent á tilfinningaleg rök og persónuleg tengsl við náttúruna og ítreka þau nú. Ég (Svanborg) kynntist samfélaginu í Gnúpverjahreppi fyrir 40 árum og hef búið þar síðan – og komst að því að hér hefur mótask menning sem býr að ríkulegri umhverfisvitund og ást á náttúrunni. Rannsóknir á samfélagsþáttum hafa ekki verið gerðar en það hefur þegar komið í ljós að Hvammsvirkjun hefur haft splundrandi áhrif á okkar samfélag. Að slík framkvæmd yrði að veruleika myndi ýta frekar undir þær deilur og sárindi sem óhjákvæmilega fylgja slíkum átökum.

Útivistarsvæði sem íbúar Gnúpverjahrepps og ferðamenn hafa notið í gönguferðum, útreiðum og lengri og skemmri hestaferðum, myndu skerðast verulega og sum eyðileggjast þar sem lónið við Haga myndi sökkva þeim og eftir væru háir óaðlaðandi flóðgarðar til að ferðast um. Þannig yrði m.a. möguleikar til frekari uppbyggingar annarra nýtingarmöguleika svo sem grænnar ferðamennsku rýrðir.

Ef hernaður Hvammsvirkjunr nær fram að ganga mun árniðurinn þagna á löngum kafla, en hann er hluti af náttúruupplifun sveitanna meðfram Þjórsá. Það er sá tilvistarþáttur sem snertir mig og mína nágretta, sem er að áin hefur verið okkur boðberi veðurbreytinga og ákveðinna vindátta. Þegar sunnanvindurinn blæs heyrum við í ánni alveg heim á hlað á Stóra-Núpi okkur til ánægju og gleði. Þegar ég heyrir í ánni minnst ég meðal annars horfins nágretta míns Atie Bakker í Skafttholti sem elskaði þessa náttúrutóna eins og ég. Uppistöðulón við Haga og virkjun myndi fjarlægja ána að stærstum hluta úr árfarveginum á móts við Núpsbæina og Skafttholt og þar fyrir neðan og þagga þessi náttúruhljóð í leiðinni – þar með yrði Þjórsár þúsund ára rödd þögnuð í tilveru okkar nágretta árinna. Hlustið.

Nýting hugvits og náttúrunnar til upplifunar fremur ósjálfbær nýting hins taumlausa tíðaranda

Við ítrekum enn ábendingu okkar um að horfa ekki of skammsýnt á ávinninga við nýtingu náttúrunnar. Almenn má segja að núverandi sýn alltof margra ráðamanna beinist að því að nýta náttúruna á fremur frumstæðan hátt og að slík hugsun loki fyrir annarskonar nýtingu hennar og líka fyrir aðrar nýjar hugmyndir um það að lifa góðu lífi í anda sjálfbærni. Þetta er eitt merki um hinn taumlausa tíðaranda sem hefur tilhneigingu til að sjá bara gömlu lausnirnar í löngun sinni til skjótfengins gróða, en við hvetjum ráðamenn til að vera til fyrirmyndar fremur en að leiða þróun hins versta í sínum samtíma.

Dæmi um þennan hugsunarhátt gæti komið fram í að við teldum vænlegra að nýta Tjörnina í Reykjavík á annan hátt en nú er gert. Það er eflaust beinni sýnilegur hagnaður í því að þurrka hana upp (með tilheyrandi náttúruröskun) fylla upp og búa til háhýsahverfi fyrir þúsundir manns með fullkominni þjónustu og öllu tilheyrandi stórborg í vexti. Ekki er þó víst að Reykvíkingum eða öðrum Íslendingum litist vel á þá fórn sem þannig yrði færð en sem okkur er ætlað að færa með því að fylla farveg Þjórsár á mótis við Hvamm, Fossnes og Haga.

Ef við leyfum þeim hugsunarhætti sem snýst um að græða stórkostlega á stuttum tíma í stað þess að hugsa lengra fram á við og að fara hægt og yfirvegað í nýtingu náttúrunnar, þá útilokast aðrar hugmyndir sem þegar eru til staðar um sjálfbæra náttúrunýtingu. Þannig útilokast líka þær hugmyndir sem ennþá eru ófæddar. Þeim ófæddu hugmyndum verður ekki kallað eftir eða þeim gefið svigrúm til að þróast og dafna meðan svona skammtíma-gróða-blinda - þessi taumlausi tíðarandi ræður för.

Við eigum mikið óvirkjað hugvit sem hægt er að rækta – alveg frá því að börnin okkar sem eru ennþá uppfull af skemmtilegum hugmyndum og sköpunarkraftur þeirra óbeislaður til þeirra hugmynda sem kvikna eftir að fólk aflar sér þekkingar og reynslu.

Við hvetjum ráðamenn til að hugsa lengra, hugsa stærra og metnaðarfyllra í merkingunni ábyrgara og framsýnna þegar þeir ákvarða hvort eigi að virkja náttúrusvæði og raska þeim eða ekki. Nýsköpun hefur sannað gildi sitt fyrir samfélagið okkar og er ekki bara óljós óskhyggja þeirra sem vilja fara varlega í nýtingu á náttúrunni. Hæfileika til slíkrar verðmætasköpunar á að rækta í fólkinu okkar en ekki að ráðast á náttúruna á þann hátt sem okkur hefur hingað til þótt vera sjálfsagt. Sá hugsunarháttur hindrar beinlínis nýsköpun og grænan hagvöxt. Virkjum hugvit og finnum leiðir til að vernda náttúruna og endurheimta, þar sem hún verður verðmætari ósnortin með hverjum deginum sem líður. Í stað þess að ráðast á náttúruna hvetjum við til þess að nýta hana raunverulega á sjálfbæran hátt með samveru við hana til upplifunar og ánægju.

Svanborg R. Jónsdóttir og Valdimar Jóhannsson.

Heimildir

Anna Sigríður Valdimarsdóttir og Sigurður Magnússon. (2013). Gróður í Viðey í Þjórsá : áhrif beitarfriðunar. *Náttúrufræðingurinn*. 83 (1-2). Bls. 49-60 .

Brönmark C.og Hansson L. (2005). The biology of lakes and ponds. Oxford: Oxford University Press.

Giller. P. S. og Malmqvist B. (2000): The biology of streams and rivers. Oxford: Oxford University Press.

Kristbjörn Egilsson, Guðmundur A. Guðmudsson, Guðmudur Guðjonsson, guðríður Gyða Eyjólafsdóttir og Starri Heiðmarsson. (2002). *Gróður og fuglar á áhrifasvæði fyrirhugaðrar virkjunar í Þjórsá við Núp*. Reykjavík: Náttúrufræðistofnun Íslands, NÍ-02009. Sótt á <http://utgafa.ni.is/skyrslur/2002/NI-02009.pdf>

Ljósmyndir: Anna Sigríður Valdimarsdóttir.